

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ «ΧΑΛΑΣΜΟΥ»
ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΑ 1822

(ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑ' ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ»)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1981

3.53
0

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ημερομηνία επιστροφής

02 ΑΠΡ. 2002

18 ΣΕΠ. 2003

01 ΑΥΓ. 2005

Γρα
έγγραφο
ως
8.10.8

1.

χι
N
τά
λι
γι
σ
άπ

τάκλητα στα σχετικά ερωτήματα αν και κάλυψαν πολλά σημεία τους. Συνεπώς χρειάζεται να συνεχισθεί ή προσπάθεια για να φωτισθεί καλύτερα το πρόβλημα. Άλλωστε, μιὰ παρόμοια μελέτη είναι, νομίζω, ένα μικρό αλλά κατάλληλο πνευματικό μνημόσυνο για τὸν Ἰωάννη Κ. Βασδραβέλλη σὰν συνεισφορά στὸν ἀφιερωματικό του τόμο, γιατί ἡ συμβολή του στὴν νεοελληνική ἱστορία ἦταν μεγάλη, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ Μακεδονία.

1. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Τὰ γεγονότα εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1822 (προβλήματα κατὰ τὴν χρονολόγησίν των), «Μακεδονικά» 8(1968) 211-220, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 594-595, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821, ἐκδόση τοῦ Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθῆναι 1971, σ. 193, ποὺ εἶναι ἡ περίληψη τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τοῦ ἀντίστοιχου ἀναμενόμενου (ΣΤ') τόμου τοῦ πολύτομου καὶ πολύτιμου ἔργου του «Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», τοῦ ὁποίου ἐκδόθηκαν μέχρι τώρα οἱ Α'-Ε' τόμοι (1961-1980), καὶ Βασίλειο Σφυρόερα, στὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. ΙΒ', Ἀθῆναι 1975, σ. 234-235.

2. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 216 κ.ε.

3. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822 (μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου), Θεσσαλονίκη 1975, σ. 30, 40 καὶ 58-59.

4. Βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα καὶ ἄγνωστα στοιχεία γιὰ κλεφταρματολούς καὶ γιὰ τὴν ἐπανάστασιν (1821-1822) στὴ Μακεδονία καὶ ἰδιαίτερα στὸν Ὀλυμπο, «Μακεδονικά» 20(1980) 103-166 καὶ κυρίως σ. 106 (σημ. 2), 109-110 καὶ 114-115.

0140020578

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βεροίας

GRVER-00883

ΔΩΡΕΑ

Θανάση Ζβαρνόπουλου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ 71408
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ 7-4-05
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ 938.53 72B
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ «ΧΑΛΑΣΜΟΥ»
ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΑ 1822

Το λήμμα
με την εγγραφή

8-10-82

1. Εισαγωγικά

Είναι γνωστό ότι υπάρχει μεγάλη σύγχυση και ασάφεια γύρω από τη χρονολόγηση των επαναστατικών γεγονότων του 1822 στην περιοχή της Νάουσας-Βέροιας¹. Έτσι υποστηρίζονται διάφορες απόψεις, κυρίως για το πότε ακριβώς άρχισε ή πολιορκία της Νάουσας και πότε έγινε ο «χαλασμός» της². Ακόμα, υφίσταται αμφισβήτηση για το αν προηγήθηκαν τα γεγονότα στην περιοχή της Νάουσας ή στον Όλυμπο³. Τελευταία δημοσιεύτηκαν καινούργια έγγραφα που πλούτισαν βέβαια τις γνώσεις μας γύρω από τα πιο πάνω γεγονότα, χωρίς όμως να απαντήσουν οριστικά και αμετάκλητα στα σχετικά ερωτήματα αν και κάλυψαν πολλά σημεία τους⁴. Συνεπώς χρειάζεται να συνεχισθεί ή προσπάθεια για να φωτισθεί καλύτερα το πρόβλημα. Άλλωστε, μιιά παρόμοια μελέτη είναι, νομίζω, ένα μικρό αλλά κατάλληλο πνευματικό μνημόσυνο για τον Ιωάννη Κ. Βασδραβέλλη σαν συνεισφορά στον αφιερωματικό του τόμο, γιατί ή συμβολή του στην νεοελληνική ιστορία ήταν μεγάλη, ιδιαίτερα για τη Μακεδονία.

1. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βεροίας κατά την επανάστασιν του 1822 (προβλήματα κατά την χρονολόγησιν των), «Μακεδονικά» 8(1968) 211-220, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Πρβλ. και 'Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία της Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 594-595, του ίδιου, 'Ιστορία της ελληνικής επανάστασεως του 1821, έκδοση του Ο.Ε.Δ.Β., 'Αθήναι 1971, σ. 193, που είναι ή περίληψη του αρχικού κειμένου του αντίστοιχου αναμενόμενου (ΣΤ') τόμου του πολύτομου και πολύτιμου έργου του «'Ιστορία του Νέου Έλληνισμού», του οποίου εκδόθηκαν μέχρι τώρα οι Α'-Ε' τόμοι (1961-1980), και Βασίλειο Σφυρόερα, στην «'Ιστορία του Έλληνικού Έθνους», Έκδοτική 'Αθηνών, τ. ΙΒ', 'Αθήναι 1975, σ. 234-235.

2. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, ό.π., σ. 216 κ.έ.

3. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Η έκστρατεία και ή επανάστασις εις τον Όλυμπον κατά τα έτη 1821-1822 (μετά ανέκδοτων εγγράφων και νέων στοιχείων περί των Λαζαίων και του Διαμαντή Νικολάου-Όλυμπίου), Θεσσαλονίκη 1975, σ. 30, 40 και 58-59.

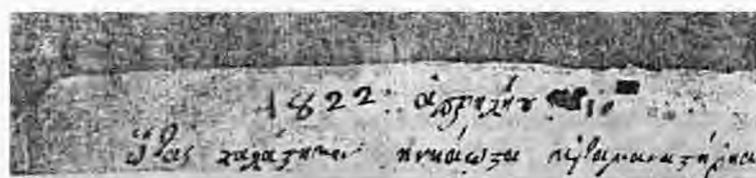
4. Βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, 'Ανέκδοτα έγγραφα και άγνωστα στοιχεία για κλεφταρματολούς και για την επανάσταση (1821-1822) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στον Όλυμπο, «Μακεδονικά» 20(1980) 103-166 και κυρίως σ. 106 (σημ. 2), 109-110 και 114-115.

2. Δύο νέες ένθυμσεις

Στά πλαίσια της προσπάθειάς μου για τη λύση των προαναφερμένων χρονολογικών προβλημάτων δημοσιεύω τὰ κείμενα δύο νέων «ένθυμσεων» («μικρῶν χρονικῶν»), πού εἶναι ἀδημοσίευτες, ἀπ' ὅσο ξέρω, καί πλουτίζουν τίς γνώσεις μας στό πιό πάνω θέμα.

α'. Ἡ πρώτη ἐνθύμηση. Στήν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τῆς Βέροιας ὑπάρχει ἀντίτυπο τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου τοῦ νέου, τοῦ Βεροιώτη¹, καί συγκεκριμένα τῆς δεύτερης ἐκδόσεώς της, πού ἐγινε (1806) στήν Κωνσταντινούπολη, διορθωμένη κ.λ. ἀπό τὸν τότε

Εἰκ. 1. Ἡ ἐνθύμηση τοῦ «Μιχαλούσης», τῆς 10.4.1822

μητροπολίτη τῆς Βέροιας καί ὕστερα οἰκουμενικό πατριάρχη Χρῦσανθο.

Στήν πρώτη σελίδα τοῦ ἐσώφυλλου τοῦ ἀντίτυπου εἶναι γραμμένες πολλές ἐνθυμήσεις (γιά γεγονότα πού συνέβηκαν στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰ.) μέ πολυποίκιλο περιεχόμενο.

Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει γιά τὸ θέμα μας ἡ πρώτη ἀπ' αὐτές πού ἀναφέρεται στὰ γεγονότα τῆς Νάουσας καί ἔχει (βλ. καί εἰκ. 1) ὡς ἐξῆς:

1822: ἀπρηλίου: 10

ὡτας χαλάστηκεν ἡ νηαύστα καὶ τὰ μοναστήρια

Δηλαδή:

1822, Ἀπριλίον 10,

ὅταν χαλάστηκεν ἡ Νιάουστα καὶ τὰ μοναστήρια.

Γραφέας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐνθυμήσεως εἶναι ὁ Μιχαλούσης, τοῦ ὁποίου δὲν ξέρομε τὸ κύριο ὄνομα, πού γεννήθηκε στὰ 1818, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος σὲ ἄλλη ἐνθύμηση (στήν ἀπέναντι σελίδα), καί ἦταν Βεροιώτης, γόνος τῆς καί σήμερα γνωστῆς οἰκογένειας τῆς πόλεως.

1. Βλ. γιά τὸν ἅγιο τοῦτον Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ὁ ὁσιος Ἀντώνιος, ὁ νέος, ἐκ τῆς μακεδονικῆς Βεροίας, βάσει ἀνεκδότων βυζαντινῶν ἐγγράφων καὶ λανθανόντων στοιχείων, Βέροια 1965. Φωτοτυπία τῶν ἐνθυμήσεων μοῦ παραχώρησε ὁ φίλος καὶ συμπολίτης θεολόγος κ. Παῦλος Πυρινός (μελετητῆς τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς κ.λ. ἱστορίας), τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καί ἀπὸ τὴ θέση τούτη.

Συνεπώς, ήταν 4 χρόνων όταν έγινε το γεγονός και επομένως την καταγραφή του θα την έκαμε ύστερα, γράφοντάς την χρόνια μετά, σύμφωνα με τη διήγηση μεγαλύτερων του. Το γράψιμο και των άλλων, μεταγενέστερων ένθυμψεων, φαίνεται σαν να έγινε μαζί με την εξεταζόμενη, την ίδια μέρα, γιατί είναι ίδιο το μελάνι, ο γραφικός χαρακτήρας κ.λ. παραμένει ο αυτός και οι ένθυμσεις καταχωρίστηκαν συνέχεια, ή μία πίσω απ' την άλλη, χωρίς κενά και παράγραφους. Η τελευταία αναφέρεται (στη σελίδα τούτη) στα 1850, ενώ στην απέναντι σελίδα στα 1852. Πρέπει λοιπόν να συμπεράνουμε, πώς το πιθανότερο είναι ότι και η πρώτη ένθυμηση γράφτηκε ύστερα, στα 1850-1852. Έτσι, στις ήμερομηνίες 12-13 'Απριλίου 1822, που μας δίνουν άλλες, γνωστές ένθυμσεις, προστίθεται και η καινούργια, 10 'Απριλίου 1822, που ήταν ημέρα Δευτέρα, μετά την Κυριακή του Θωμά. Ακόμα, πρέπει να σημειώσουμε, πώς στην ήμερομηνία αυτή τοποθετεί ο γραφέας και την καταστροφή των μοναστηριών¹, αντίθετα με όσα γράφονται στην επόμενη ένθυμηση και σε άλλες, δημοσιευμένες, που την τοποθετούν στη Μ. Πέμπτη (30 Μαρτίου 1822).

β'. Η δεύτερη ένθυμηση. Η δεύτερη ένθυμηση είναι ένα πολύ ενδιαφέρον «βραχύ χρονικό».

Βρέθηκε² γραμμένη στη σελίδα Κ ΙΙΙ ενός άκέφαλου Εὐχολόγιου του 16ου (;) αί., στη συλλογή της εκκλησίας του ἁγίου Γεώργιου του Κολινδροῦ³.

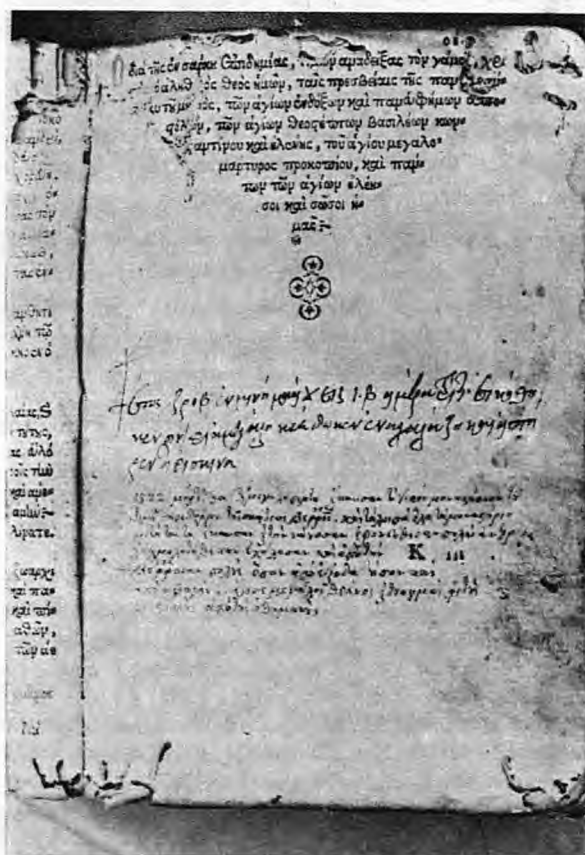
1. Βλ. για την καταστροφή και τη δήμευση της περιουσίας και των μοναστηριών 'Ιωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, 1796-1832, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1950, σ. 148 κ.έ., 283 κ.έ., ἔγγραφο 79 ἢ σ. 281 κ.έ. τῆς 3ης ἐκδόσεως (1967), ἔγγραφο 32, τοῦ Ἰδίου, 'Ιστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α' (Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 1952, σ. 525 καὶ 526, καὶ Β' (Βεροίας-Ναούσης), Θεσσαλονίκη 1954, σ. 352, ἀριθ. 383. Πρβλ. καὶ Γιώργου Χ. Χιονίδη, Ζητήματα ιδιοκτησίας-φορολογίας καὶ διώξεις στὴ Νάουσα στὰ χρόνια 1870-1877 (μὲ βάση τὸ φηρμάνι ἐπαναχορηγήσεως (1830) τῆς περιουσίας στοὺς ἐπαναστάτες καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα ἔγγραφα), «Μακεδονικά» 19(1979) 93-123 καὶ κυρίως τὴ σημ. 1 τῆς σελ. 93, ὅπως καὶ Παύλου Δ. Πυρινοῦ, 'Ανέκδοτα ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς τὰς ἱεράς μονὰς Τιμίου Προδρόμου (Σκῆτη Βεροίας) καὶ Μουτσιάλης, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 44 καὶ 55.

2. Φωτογραφία τῆς σελίδας αὐτῆς μοῦ παραχώρησε ὁ φίλος βυζαντινολόγος, συνεργάτης τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, κ. Θανάσης Παπαζώτος, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἀπ' ἑδῶ.

3. Γιά τὴν ἐκκλησία τούτη βλ. Κλεοπάτρας Πολύζου-Μαμέλη, 'Ιστορία Κολινδροῦ, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 96, 230, 235-238 καὶ 240. Στὴ σ. 230 γράφει ὅτι στὸν Κολινδρὸ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ 100 ἐκκλησιαστικὰ βιβλία (ἐκδόσεως τοῦ 16ου κ.έ. αἱ.), πού περιέχουν πολὺτιμες ἐνθυμήσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες δημοσίευσε ἐλάχιστες. Ἀξίζει λοιπὸν νὰ μαζευτοῦν καὶ νὰ δημοσιευτοῦν ὅλες, γιατί θὰ προσφέρουν, ἀσφαλῶς, ἐνδιαφέ-

Στο κενό πού υπάρχει μετά τὸ τυπωμένο κείμενο γράφτηκαν δύο ἐνθυμήσεις. Ἡ μία¹ εἶναι τοῦ ἔτους 1604, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἀναφέρεται στὸ ζήτημα πού μᾶς ἐνδιαφέρει.

Τὸ (ἀνορθόγραφο) κείμενό της (βλ. καὶ εἰκ. 2) εἶναι τὸ ἐξῆς:

Εἰκ. 2. Ἡ σελ. Κ ΙΙΙ τοῦ Εὐχολόγιου τοῦ 16ου αἰ.(;) τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου Κολινδρού, ὅπου (δεύτερη) δημοσιεύεται ἡ ἐνθύμησις τῆς 21.3.1822

ρουσες καὶ ἄγνωστες πληροφορίες. Γιὰ τὶς ἐκκλησίες κ.λ. τοῦ Κολινδρού στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας βλ. καὶ Παρθενίου Κ. Βαρδάκα, Περιγραφή κυρίως ἐννέα ἐτῶν τουρκοκρατίας τῆς περιφερείας ἐπισκοπῆς Κίτρους, ἀπὸ τοῦ 1903-1912, τοπογραφικὴ καὶ ἡθικοθρησκευτικὴ, μετὰ ἱστοριογεωγραφικῶν παρατηρήσεων, ἐν Ἀθήναις 1918, σ. 24-31.

1. Εἶναι τοῦ ἔτους Ἱριβ, «ἀπὸ κτίσεως κόσμου» (=1604 μ.Χ.), τῆς 12 Μαΐου, ἡμέρας Τρίτης, καὶ ἀναφέρει γιὰ τὴν πτώση καταστροφικοῦ χαλαζιοῦ (βλ. καὶ εἰκ. 2).

1822, *μαρτίου: κα: τὴν μεγάλη πέμπτη ἔκανσαν τὸ Ἱερὸν μοναστήριον τοῦ Τιμίου προδρόμου τῆς σκήτεως Βεῤῥοί(ας), καὶ τὰ λοιπὰ ὅλα τὰ μοναστήρια. μετὰ ταῦτα ἔκανσαν καὶ τὴν νάουσαν. ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἐχμαλωτήσθησαν. ἐχάλασαν καὶ ἀπὸ τὴν Βεῤῥοίαν πολλοὺς ὅσον ἀπὸ ἑξοδα τόσον καὶ ἀπὸ σφαγῆν. ἔγινε μεγάλος θρῆνος καὶ διογμὸς εἰς τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τοὺς ὀθωμανούς.*

Ἡ ἐνθύμηση αὐτὴ παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ ἄλλη παρόμοια, ποὺ δημοσίευσά νωρίτερα¹, τῆς ὁποίας ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀκρίβεια, μιὰ καὶ ἐπαληθεύει τὸ γεγονός τῆς καταστροφῆς τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου, τῆς «Σκήτεως τῆς Βέροιας»², τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ τοῦ 1822, ποὺ τὴν τοποθετεῖ ὁμως (ἐσφαλμένα) στὶς 21 (ἀντὶ στὶς 30) Μαρτίου 1822. Ἀκόμα, ἐπαναλαμβάνει τὴν πληροφορία ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατὰστρεψαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μοναστήρια τῆς περιοχῆς. Ὑστερα, προσθέτει ὅτι κατόπιν πυρπόλησαν καὶ τὴ Νάουσα καὶ ὅτι σκότωσαν καὶ αἰχμαλώτισαν πολλὸν κόσμον, ὅπως ξέρουμε ἄλλωστε ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐνθυμήσεις.

Ἐπίσης, ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἡ γνώμη ὅτι καὶ ἡ Βέροια πλήρωσε μὲ πολλές θυσίες σὲ ἀνθρώπους καὶ σὲ οἰκονομικὲς καταστροφές³, ἐνῶ δίνεται πε-

1. Βλ. τὴν πιὸ πάνω μελέτη μου, *Τὰ γεγονότα...*, σ. 217-218.

2. Βλ. Παύλου Δ. Πυρίνοῦ, ὁ.π. Πρβλ. καὶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Τὰ γεγονότα...*, σημ. 3 τῆς σ. 217, ὅπου ἀναφορὰ σχετικῶν μελετῶν του, καὶ τοῦ Ἰδίου, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τ. 2, Βυζαντινοὶ χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 235-236 (πίνακας κυρίων ὀνομάτων).

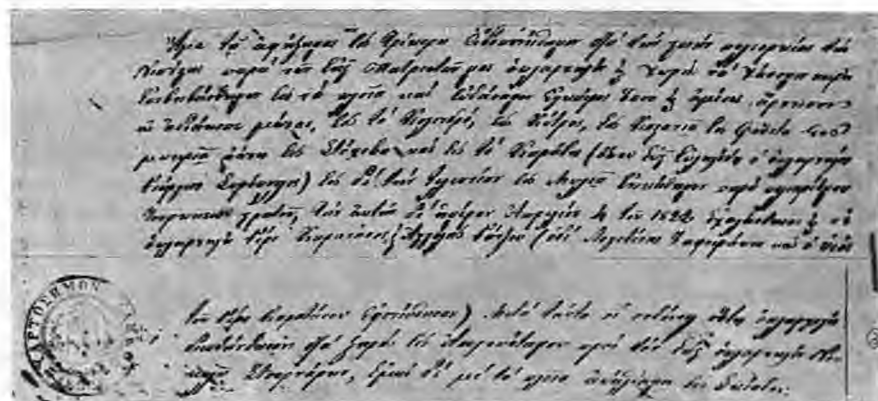
3. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Νάουσάν καὶ τὴν περιοχή Βεροίας κατὰ τὸ 1821, «Μακεδονικὴ Ζωή», τεύχος 58 (Μάρτιος 1971) 17-23 καὶ σὲ ἀνάτυπον, Θεσσαλονίκη 1971, καὶ κυρίως τὴν παράγραφο 6, σ. 20-21 ἢ σ. 4-5 τοῦ ἀνάτυπου. Πρβλ. καὶ Μ. Lascaris, *La révolution grecque vue de Salonique, rapports des consuls de France et d'Autriche (1821-1826)*, «Balcania» VI (1943) 145-168 καὶ συγκεκριμένα τὸ ἔγγραφο XII (τῆς 15. 4. 1822), σ. 154-156, ὅπου (σ. 155) περιγράφονται ἀπὸ τὸν Γάλλο πρόξενο στὴ Θεσσαλονίκη οἱ τλαιπωρίες 74 προυχόντων τῆς Βέροιας, ποὺ συνελήφθησαν πρὶν μερικὲς ἡμέρες καὶ ὁδηγήθηκαν σιδηροδρόμοι στὸν διοικητὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου καὶ φυλακίστηκαν γιὰ νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ καταβάλουν σημαντικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐλευθέρωσή τους. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Ζακυνθινὸς Δημήτριος, ποὺ ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ. Μετὰ τοῦτο, οἱ Τοῦρκοι ὑπεύθυνοι τῆς Βέροιας ἔστειλαν στὴ Θεσσαλονίκη μιὰ σημαία τῶν ἐπαναστατῶν καὶ μερικοὺς σάκκους γεμάτους μὲ ἀνθρώπινα κεφάλια καὶ αὐτιά, ποὺ ἦσαν—δῆθεν—ἐπαναστατῶν καὶ συνενόχων τους, ἐνῶ τὸ πιὸ πιθανὸ ἦταν ὅτι ἀνήκαν σὲ συλληφθέντες χωρικοὺς, ποὺ γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴ σύλληψη καὶ τὸν θάνατον, ποὺ παραμόνευαν στὶς δύσκολες ἐκεῖνες ἡμέρες, φοβισμένοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰ γειτονικά χωριά τους καὶ κρυβόντουσαν στὸν τότε Βάλτο καὶ στὰ βράχια. Τελικὰ, ἀπὸ τοὺς προαναφερμένους προεστοὺς τῆς Βέροιας πέθαναν στὶς φυλακὲς οἱ δώδεκα, εἴτε γιατί θεωρήθηκαν πρωταῖτιοι, εἴτε ἐπειδὴ δὲν εἶχαν νὰ καταβάλουν τὰ ὑπέρογκα λύτρα ποὺ τοὺς ζητήθηκαν. Βλ. σχετικὰ ὁ.π., ἔγγραφο XV (τῆς σσ. 1822), σ. 158-159 καὶ συγκεκριμένα στὴ σ. 159.

τυχημένα ή τραγικότητα των περιστάσεων με τον τονισμό του μεγάλου θρήνου και των πολλών διωγμών των ραγιαδών. Δυστυχώς ο γραφέας της ένθυμησης δεν προσδιορίζει τη συγκεκριμένη χρονολογία του χαλασμού της Νάουσας και των άλλων γεγονότων, αν και φαίνεται πώς είναι σύγχρονός τους. Πιθανόν να μην την ήξερε ή και να μην τον ενδιέφερε τουτό, γιατί μπορεί να έδινε περισσότερη σημασία στην καταστροφή του μοναστηριού του Τιμίου Προδρόμου, και τουτό έπειδή μπορεί να ήταν, ίσως, ιερωμένος.

3. Η αφήγηση του Καπετάν Ψαροδήμου

Για το εξεταζόμενο πρόβλημα υπάρχει και ή ρητή και αξιόλογη πληροφορία του Όλύμπιου καπετάνιου Δήμου Νικολάου ή Ψαροδήμου, ο οποίος γράφει στη (δημοσιευμένη πιά) αναφορά του, της 23.6.1865, που φυλάγεται στο «Αρχεῖον Ἀγωνιστῶν» της Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, με ἀριθμό 7.450 (βλ. και εικ. 3) και τὰ ἐξῆς¹:

...εἰς δὲ τὴν τελευταίαν [μάχην] εἰς τὴν Μηλιὰν ἐνικήθημεν παρὰ πολυαριθμὸν τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν Ἀπριλίου 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γέρο Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζον (ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειριάκης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Γέρο Καρατάσου ἐφονεύθησαν).

Εικ. 3. Τὸ τέλος τῆς σ. 2 καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σ. 3 τῆς ἀναφορᾶς τοῦ καπετάνιου τοῦ Όλύμπου Ψαροδήμου, στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται ἡ 4.4.1822 σὰν ἡμερομηνία τῆς ἥττας τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Νάουσας

1. Βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, Ἀνέκδοτα ἐγγραφα..., ὁ.π., σ. 105 κ.έ. καὶ κυρίως σ. 109-110 καὶ 114-115. Πρβλ. καὶ Κώστα Σπανοῦ, Δεκατέσσερα ἐγγραφα τῶν ἀγωνιστῶν Νικολάου-Όλύμπιου, «Μακεδονικὰ» 20(1980) 283-306 καὶ κυρίως σ. 303.

Ἡ πληροφορία τούτη συνδυάζει τὴ μάχη στὴ Μηλιά τοῦ Ὀλύμπου¹ μὲ τὸν χαλασμό τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Νάουσας καὶ μάλιστα συνταυτίζει χρονικὰ τὰ δύο γεγονότα. Συνεπῶς ἀποτελεῖ μιὰ νέα ἀποψη στὸ θέμα, ποὺ ἀνατρέπει τὰ ὅσα μέχρι τώρα ὑποστηρίζονταν, γιατί ἄλλες πηγὲς ἀναφέρουν τὴν 6ῃ Ἀπριλίου, ἄλλες τὴ 18ῃ Ἀπριλίου, ἄλλες τὴ 12-13 Ἀπριλίου καὶ ἡ πιὸ πάνω, πρώτη ἐνθύμησις, τὴ 10ῃ Ἀπριλίου 1822, σὰν ἡμερομηνία ποὺ ἔγινε «ὁ χαλασμός» τῆς Νάουσας. Γιὰ τὸ θέμα τοῦτο γράφονται σχετικὲς σκέψεις, γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται, στὸ τέλος τῆς μελέτης τούτης (βλ. τὴν 5ῃ παράγραφό της).

4. Οἱ ἐκθέσεις ξένων διπλωματῶν

Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀπ. Βακαλόπουλος δημοσίευσε² πολὺ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα καὶ γιὰ τὴν ἐπαναστατημένη Νάουσα στὰ 1822, δηλαδὴ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Βρετανίας στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τῶν προξένων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὁλλανδίας στὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ πλουτίζουν καὶ συμπληρώνουν ὅσα γνωρίζομε ἀπὸ τὴν προγενέστερη δημοσίευση συναφῶν ἐκθέσεων³.

Ἀξίζει νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς περιεχόμενες σὲ τοῦτες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, παραθέτοντας συχνὰ καὶ τὴ μετάφραση τοῦ κειμένου τους:

α'. Σὲ ἐκθεση τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτῆ στὴν Κωνσταντινούπολη, τῆς 10.5.1822, ποὺ στηρίζεται στίς πληροφορίες τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης, γράφεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτες κατὰστρεψαν 134 ἀγρο-

1. Οἱ μάχες στὴ Μηλιά ἀρχισαν στίς 2 Ἀπριλίου 1822 (Κυριακὴ τοῦ Πάσχα) καὶ συνεχίστηκαν καὶ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία... σ. 34-36.

2. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλόπουλου, Ἀνέκδοτα ἱστορικὰ στοιχεῖα ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονία, πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 49 κ.ε., ὅπου δημοσιεύονται ἐκθέσεις τοῦ Βρετανοῦ πρεσβευτῆ στὴν Κωνσταντινούπολη Strangford καὶ τοῦ προξένου τῆς Ἰδίας χώρας στὴ Θεσσαλονίκη Fr. Charnaud, ὅπως καὶ τοῦ προξένου τῆς Ὁλλανδίας στὴ Θεσσαλονίκη Mat. Abram.

3. Βλ. British Documents on the History of the Macedonian People, τ. 1 (1797-1839), μὲ ἐπιμέλεια τοῦ Hristo Andonov-Poljanski, Σκόπια 1968, σ. 227-228, ἀριθ. 44 καὶ σ. 224-226, ἀριθ. 42. Πρόκειται γιὰ ἐκθέσεις τοῦ ἰδίου Ἀγγλοῦ προξένου στὴ Θεσσαλονίκη Fr. Charnaud, στίς ὁποῖες στηρίζονται οἱ ἀντίστοιχες τοῦ πρεσβευτῆ στὴν Πόλη, ποὺ δημοσίευσε ὁ Κωνστ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, ὁ.π.

κτήματα (τσιφλίκια) και χωριά¹. 'Ακόμα, προσθέτονται τὰ ἐξῆς περίεργα²:

...Ὁ Διαμαντῆς ἔχει νικηθεῖ τελείως καὶ δραπέτευσεν στὴ Νάουστα (ἢ Ἀγοστό), μὴ θέσῃ ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος³. Στὸν Ζαφειράκη (ἢ Ἀχιλλέα, ὅπως αὐτοαποκαλεῖται) ἔστειλε ὁ πασάς τρεῖς Ἑλλήνες ἱερεῖς, ποὺ τοὺς κρατοῦσαν ὁμηροὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ξεσηκωμοῦ, προσφέροντας τὴ συγγνώμη του σὲ τοῦτον καὶ στοὺς ὁπαδοὺς του, ἂν κατάθεταν τὰ ὄπλα. Ὁ Ζαφειράκης ἀπάντησε σ' αὐτὴ τὴν προσφορὰ σκοτώνοντας τοὺς ἱερεῖς. Τότε ὁ πασάς ἔστειλε ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀνώτερον ἀξιωματικούς του, ποὺ εἶχε τὴν ἴδια τύχη, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερες μεταχειρίσεις, ποὺ δὲν τολμῶ νὰ τίς περιγράψω. Ὁ Ἀμπουλαμποῦτ ἀποφάσισε τότε νὰ χτυπήσει τὴν πόλιν⁴ καὶ τὸ πέτυχε, μὲ μίαν ἐφοδο ποὺ κόστισε στοὺς Τούρκους ἀρκετὲς χιλιάδες ἄντρες. Ὁ Ζαφειράκης δραπέτευσεν μὲ ἐβδομήντα περίπου ὁπαδοὺς του, ἀφοῦ πρῶτα πραγματοποιήσῃ τὴ σκληρὴ ἀπόφαση νὰ δολοφονήσῃ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τῶν πολιορκημένων, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἔτσι τὴν αἰχμαλωσίαν τοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Εἶναι ἐκδηλὰ τὰ ἀνθελληνικὰ αἰσθήματα τοῦ συντάκτη τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ πληροφοριοδότη του. Ἐτσι, φθάνει μέχρι τοῦ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ Ζαφειράκης δολοφόνησε τίς Ἑλληνίδες, ποὺ —ὡς γνωστὸ— ἄλλες αὐτοκτόνησαν καὶ ἄλλες αἰχμαλωτίστηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, εἰρωνεύεται

1. Σὲ ἔγγραφο (τῆς 25.4.1822) τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου στὴ Θεσσαλονίκη γράφεται (βλ. πρὶν ὅλα, ἀριθ. 44, σ. 228) ὅτι τὰ χωριά ποὺ καταστράφηκαν ἦσαν 120 περίπου. Βλ. σχετικὰ καὶ στοῦ Γ. Χ. Χιονίδη, Τὰ γεγονότα..., σημ. 1 τῆς σ. 220. Ὁ Ἀπόστολος Ε. Βακαλόπουλος, δ.π., σ. 597 καὶ 195, ἀντίστοιχα ὑπολογίζει τὰ χωριά σὲ 50, ἀκολουθώντας τὸν Εὐστάθιο Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον, κατὰ ἀνέκδοτον σχεδιάσμα Δ. Πλαταρίδου, τ. Α', ἐκδόσεις 1η, Ἐδεσσα 1924, σ. 263, σημ. 1, ἢ ἐκδόση 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 216, σημ. 1. Πρβλ. Μ. Lascaris, δ.π., ἔγγραφο XII (τῆς 15.4.1822), σ. 154.

2. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, δ.π., σ. 58, ἀριθ. 14.

3. Ἡ πληροφορία τοῦτο τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτῆ στὴν Πόλιν στηρίζεται σὲ ἐπιστολὴ τοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης (τῆς 25.4.1822), ὁ ὁποῖος ὅμως σύμφωνα μὲ πληροφορίες τοῦ γιου του γράφει (βλ. δ.π., ἔγγραφο 44, σ. 228): «Ὁ Διαμαντῆς δραπέτευσεν μόνον μὲ τρεῖς ὁπαδοὺς του καὶ ὑποθέτομε πὼς θὰ βρῆκε καταφύγιο στὴ Νάουστα, μὴ πόλιν ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος». Ἡ ἡμερομηνία αὕτη (25.4.1822) πρέπει νὰ εἶναι μὲ τὸ νέο ἡμερολόγιο καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψη πὼς ἡ κατάνηξη τῆς ἐπαναστάσεως στὸν Ὀλυμπο προηγήθηκε, ὅπως ἀναπτύσσεται καὶ στὴν τελευταία παράγραφο αὐτῆς τῆς μελέτης. Στὸ ἴδιο ἔγγραφο δίνεται ἡ πληροφορία ὅτι: «Στὴ Νάουσα εἶναι κάπου ὀκτακόσιοι, ποὺ μποροῦν νὰ φέρουν ὄπλα».

4. Ὁ Ἀγγλὸς πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης γράφει (βλ. δ.π., ἔγγραφο 44, τῆς 25.4.1822, σ. 228) ὅτι ὁ Ἐμποῦ Λουμποῦτ πασάς ξεκίνησε ἐναντίον τῆς Νάουσας μὲ στρατὸ 21.000 ἀνδρῶν. Ὁ Ἀμπροξ Κουτσονίκας, Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 2, Ἀθῆναι 1864, σ. 95, γράφει ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν 25.000 ἄνδρες (πεζικοῦ, πυροβολικοῦ καὶ ἱππικοῦ) καὶ ὅτι (βλ. σ. 96) φονεύθηκαν καὶ αἰχμαλωτίστηκαν (στὴ Νάουσα) 10.000 ραγιάδες. Πρβλ. καὶ Ἰω. Βλαχογιάννη, Χιακὸν Ἀρχεῖον, τ. 1, Ἀθῆναι 1924, σ. 71-72.

δὲ καὶ δυσφημεῖ τὸν Ζαφειράκη ἢ, ἀκόμα, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Διαμαντῆς κατέφυγε στὴ Νάουσα, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὸν Ὀλυμπο, ποὺ εἶναι συζητήσιμο θέμα¹ καὶ ὀφείλεται στὴν παραδοχὴ σχετικῆς, ὑποθετικῆς ὅμως, σκέψεως τοῦ Ἀγγλου προξένου, ὅπως ἀναπτύσσεται πιὸ κάτω (βλ. τὴν 5η παράγραφο).

β'. Σὲ ἄλλη ἐκθεση, τοῦ ἴδιου πρεσβευτῆ, τῆς 10.6.1822, ποὺ στηρίζεται πάλι σὲ γράμμα τοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης, συνεχίζεται ἡ μετάδοση ἀνακριβῶν εἰδήσεων καὶ διατυπώνονται κοροϊδευτικὲς κρίσεις γιὰ τὸν Ζαφειράκη, γράφονται δὲ καὶ τὰ ἑξῆς²:

Ὁ πρόξενος... μού γνώρισε ὅτι τὰ κεφάλια τοῦ Τάσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη (ὁ τελευταῖος σὲ μιὰ περίφημη ὁμιλία του αὐτοχαρακτηρίστηκε σὰν Ἐπαμεινώνδας) τὰ ἔβγαλαν σὲ θέα στὴ Θεσσαλονίκη, στὶς δέκα τοῦ περασμένου μηνῆ [10 Μαΐου 1822]. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν οἱ πρωταῖτιοι τῆς τρομερῆς σφαγῆς στὴν Ἀγοστό (Νάουσα)... Τὴν ἄλλη μέρα ἐκτελέσανε πενήντα ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες στὴν Πύλη τῆς Πόλης [τῆς Θεσσαλονίκης] καὶ ἀνάμεσά τους δύο Τούρκους ἐπίσημους, τὸν Ἀμπουντουραχμὰν μπιέ (κυβερνήτη τοῦ Βοντερεξῆ) καὶ τὸν Χάϊτα Μουσταφά.

γ'. Σὲ ἐκθεση τοῦ ὑποπροξένου τῆς Ὀλλανδίας στὴ Θεσσαλονίκη, τῆς 22.4.1822³, τονίζεται ἡ ἔλλειψη ἀξιόλογου ἀνδρα γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς ἐπαναστατημένης Μακεδονίας καὶ γίνεται μνεῖα τῆς καταστροφῆς τοῦ καπετάνιου Διαμαντῆ, ὅπως καὶ τῶν προετοιμασιῶν γιὰ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Νάουσας.

δ'. Σὲ ἄλλη ἐκθεση, τοῦ ἴδιου, τῆς 25.4.1822, δίνεται⁴ καὶ ἡ ἀξιοσημείωτη πληροφορία ὅτι:

... καταλήφθηκε ἡ Νάουσα χθὲς [δηλαδὴ τὴν 24.4.1822] ἀπὸ τὸν Ἀμπουλαμπούτ πασά μετὰ ἐπίθεσή του, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸ ἀκόμα, ἐὰν οἱ καπετάνιοι ἦσαν ἐκεῖ ἢ εἶχαν φύγει. Ἐλπίζομε ὅμως ὅτι οἱ ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴς γύρω περιοχὲς τέλειωσαν γρήγορα...

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, *Ἡ ἐκστρατεία...*, σ. 34-36.

2. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, ὁ.π., ἔγγραφο 15, σ. 59. Πρβλ. Μ. Lascaris, ὁ.π., ἔγγραφο XIV (τῆς 10.5.1822), σ. 157-158, ὅπου γράφεται (σ. 158) ὅτι στὴν Πύλη τῆς Πόλης (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλονίκης) ὁ πασάς σκότωσε 60 ἄτομα (μετὰ τὴν πτώση τῆς Νάουσας), μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ὁ Ζαφειράκης, ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐπαναστάσεως τῆς πόλεως.

3. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, ὁ.π., ἔγγραφο 32, σ. 95.

4. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, ὁ.π., ἔγγραφο 33, σ. 95. Ἐντυπώσισε ἡ πολὺχρονη ἀντοχὴ τῆς πολιορκημένης Νάουσας, γεγονὸς ποὺ ἀνάγκασε τὸν Ἐμποῦ Λουμποῦτ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποστολὴ 3 κανονίων μεγάλου διαμετρήματος καὶ ἐνὸς ὀλμοβόλου. Βλ. Μ. Lascaris, ὁ.π., ἔγγραφο XIII (τῆς 25.4.1822), σ. 156-157.

ε'. Τέλος, σέ άλλη έκθεση τοῦ ἴδιου¹, τῆς 6.5.1822, γράφεται ὅτι τέλει-
ωσε ἡ ἐπιχείρηση ἐναντίον τῆς Νάουσας καί τῶν καπεταναίων μέ τήν ἐ-
πιστροφή τοῦ Ἐμποῦ Λουμποῦ πασα στή Θεσσαλονίκη.

Ἔτσι λοιπόν μαθαίνουμε πῶς ἡ Νάουσα ἀλώθηκε στίς 24 Ἀπριλίου
τοῦ 1822, ἡμερομηνία πού δίνεται ἀσφαλῶς μέ τὸ νέο ἡμερολόγιο, τὸ ὁποῖο
χρησιμοποιοῦσαν κιόλας καί οἱ ξένοι διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀνα-
τολῆς.

δ. *Ὁ χρονολογικὸς παραλληλισμὸς τῶν γεγονότων στὸν Ὀλύμπο-Νάουσα.*
Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Καπετὰν Διαμαντῆ στίς μάχες τῆς Νάου-
σας

Εἶδαμε ὅτι οἱ σχετικὲς ἐκθέσεις τῶν διπλωματῶν τῆς Βρετανίας θεω-
ροῦν πιθανὴ τὴ μετάβαση τοῦ καπετάνιου τοῦ Ὀλύμπου Διαμαντῆ Νικολά-
ου στή Νάουσα, μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, δηλαδὴ μετὰ
τὴ μάχη τῆς Μηλιάς, πού ἐγινε στίς 3-4 Ἀπριλίου τοῦ 1822, ὅπως βεβαιώ-
νει —καί σημειώθηκε κιόλας— καί ὁ καπετάνιος τοῦ Ὀλύμπου Ψαροδημός.

Ὁ Ναουσαῖος συγγραφέας τοῦ χειρόγραφου (πού ἔχει ἐκδώσει ὁ Εὐστ.
Στουγιαννάκης) τῆς ἱστορίας ἐπαναστάσεως τῆς Νάουσας Δημήτριος Πλα-
ταρίδης γράφει² ὅτι ὁ καπετάνιος Διαμαντῆς ἔλαβε μέρος στήν ἄμυνα τῆς
πόλεως καί μάλιστα ἀναφέρει γιὰ τὴ συμμετοχὴ του σ' αὐτὴν ἀπὸ νωρίς,
δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωσή της. Ἔτσι ὅμως δημιουργεῖται ἓνα λογικὸ, ἀ-
νυπέρβλητο κενὸ καί πρόβλημα, γιατί δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμμετεῖχε σύγ-
χρονα τὸ ἴδιο πρόσωπο σὲ δύο πεδία μαχῶν, πού ἀπείχαν ἀρκετὰ (μέ τὰ τό-
τε μέσα συγκοινωνίας), ἀφοῦ, μάλιστα, ὁ ἴδιος συγγραφέας τοποθετεῖ τὴ
χρονολογία ἀλώσεως τῆς πόλεως στή νύκτα τῆς 5ης πρὸς τὴν 6 Ἀπριλίου
1822, δηλαδὴ τὴν Τετάρτη πρὸς Πέμπτη μετὰ τὸ Πάσχα (2.4.1822), τῆς Δια-

1. Βλ. Κωνστ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, ὁ.π., ἔγγραφο 34, σ. 96. Πρβλ. Μ.
Lascaris, ὁ.π., ἔγγραφο XIV (τῆς 10.5.1822), σ. 157-158, ὅπου γράφεται ὅτι ἐπесе ἡ Νά-
ουσα μετὰ μεγάλη ἀντίσταση καί μέ ὑπερβολικὲς ἀπώλειες γιὰ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι
λεηλάτησαν τὰ πάντα καί δολοφόνησαν πολλοὺς, τόσο στή διάρκεια τῆς πολιορκίας, ὅσο
καί μετὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως, συνεχίζοντας τίς πράξεις τῆς βίας καί τῆς ἀρπαγῆς γιὰ
πολλὰς ἡμέρες. Τὰ γυναικόπαιδα, πού σώθηκαν, ὀδηγήθηκαν γιὰ πούλημα στὰ σκλαβοπά-
ζαρα τῆς Θεσσαλονίκης καί τὸ σχετικὸ θέαμα ἦταν ἐξαιρετικὰ μακάβριο καί ἀπελπιστικὰ
ἀποκρουστικόν. Γιὰ τὴ σημασία τῆς ὀκτάμηνης ἀντιστάσεως τῶν Μακεδόνων καί κυρίως
τῆς Νάουσας βλ. ἔγγραφο (τῆς 4.8.1829) τῶν πληρεξουσίων «τῶν πέντε τῆς Μακεδονίας
Ἐπαρχιῶν» πρὸς τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση στή μελέτῃ τοῦ Spyros D. Loukatos,
Jean Karodistrias et la Macédoine, «Balkan Studies» 16⁴(1975), ἔγγραφο 11, σ. 91-93, πρβλ.
δὲ καί τὸ ἔγγραφο 12 τῆς (15.8.1829), σ. 94.

2. Βλ. τὴν ἱστορίαν τῶν Εὐστ. Στουγιαννάκη-Δ. Πλαταρίδου, ὁ.π.,
σ. 148, 151, 169, 179, 186, 194, 198, 199, 202, 206 σημ. κ.λ. τῆς 2ης ἐκδόσεως.

καινησίμου εβδομάδας¹, όπως δεχόταν και ο Ν. Γ. Φιλιππίδης², που είναι ο πρώτος συγγραφέας ειδικής μονογραφίας για την επανάσταση στη Νάουσα.

Στά δημοσιευμένα έγγραφα για τον Όλυμπο Διαμαντή³ δεν μνημονεύεται ή συμμετοχή του στις μάχες της Νάουσας, ενώ αναφέρεται ή συμβολή του στους άλλους απελευθερωτικούς αγώνες στη Μακεδονία και άλλου και ούτε άλλοι ιστορικοί γράφουν για τη συμμετοχή του τούτη, εκτός από εκείνους που ακολουθούν τους Δημ. Πλαταρίδη-Ευστ. Στουγιαννάκη, στο σημείο τουτο.

Άλλως θα είχε το θέμα, αν δεχόμασταν σαν χρόνο του χαλασμού της Νάουσας τη 10 ή την 11-13 Απριλίου του 1822, όποτε θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί ότι ο Διαμαντής ήλθε στη Νάουσα μετά την 4 Απριλίου 1822, αφού νικήθηκαν πιά οι επαναστάτες στον Όλυμπο και έπαισε να ύπάρχει εκεί κάθε δυνατότητα συνεισφορής του⁴.

1. Βλ. δ.π., σ. 196 και σημ. 1 της 2ης εκδόσεως ή σ. 239 της 1ης εκδόσεως. 'Ο επιμελητής όμως της εκδόσεως Ε. Ξ. Στουγιαννάκης δημοσίευσε (δ.π., σ. 196-197 της 2ης ή σ. 239 και 241 της 1ης εκδόσεως) έγγραφο του τουρκικού ιστορικού αρχείου (ιεροδικείου) της Βέροιας (της 12.4.1822), όπου ρητά μνημονεύεται σαν γεγονός πιά ή άλωση της πόλεως και ο σφαγισμός των ραγιάδων και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τουτο θα έγινε το βράδυ της 10ης προς την 11η Απριλίου 1822. Δεν δικαιολογείται όμως λογικά ή άποψη του τούτη, γιατί είναι πιό πιθανό το έγγραφο αυτό να αναφέρεται σε γεγονότα που συνέβηκαν νωρίτερα, στη διάρκεια των 3-4 ημερών πριν από τη σύνταξή του, όποτε καταστίγασε κάπως ή μανία των σφαγών, των άρπαγών κ.λ. που προηγήθηκαν και ήταν επόμενο να άπασχολήσουν μερικές ημέρες τους κατακτητές, όπως και τα επίορτα της νίκης. Πρβλ. για τις διάφορες άποψεις που υποστηρίχθηκαν στο Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Τα γεγονότα..., σ. 216-217, όπου και βιβλιογραφία, στις ύποσημειώσεις.

2. Βλ. Ν. Γ. Φιλιππίδου, 'Η επανάστασις και καταστροφή της Ναούσης, 'Ιστορική πραγματεία, 'Αθήναι 1881, σ. 59.

3. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Η έκστρατεία..., σ. 76-80, και του Γιδίου, 'Ανέκδοτα έγγραφα..., δ.π., σ. 147-148. Πρβλ. όμως συγκεντρωμένα τα σχετικά έγγραφα στη μελέτη του Κώστα Σπανού, δ.π., σ. 286-294.

4. Βλ. και Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, δ.π., σ. 589, 592 και 191, αντίστοιχα. 'Ο Νικόλαος Κασομούλης, 'Ενθυμήματα στρατιωτικά της επαναστάσεως των 'Ελλήνων, 1821-1833 (είσαγωγή και σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη), τ. 1, 'Αθήναι 1939, σ. 209, γράφει ότι οι οικογένειες των επαναστατών βρίσκονταν στην τοποθεσία «Νερά» (βλ. για τούτη του Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Η έκστρατεία..., σ. 11, 34-36 και 38), όπου ο Διαμαντής συνάντησε την οικογένειά του, έκλαψε και ήταν άπαρηγόρητος για την κακή κατάληξη της επαναστάσεως στον Όλυμπο, δεν αναφέρει όμως ότι ο καπετάνιος τουτος κατέφυγε στη Νάουσα. 'Ο 'Ιωάννης Κ. Βασδραβέλης, Οι Μακεδόνες κατά την επανάστασιν του 1821, έκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 193, δεν αναφέρει για τη μετάβαση του Διαμαντή στη Νάουσα και γράφει ότι, μετά την άποτυχία της επαναστάσεως στον Όλυμπο: «'Ο Διαμαντής, ο Γούλας, ο Τόλιος Λάζος και τινες άλλοι Όλύμπιοι μετά των οικογενειών των διεσκορπίσθησαν εις τον Όλυμπον και τα Πιέρια, συντετριμμένοι τελείως εκ της επέλθούσης συμφορής και άναμένοντες καλότε-

Έτσι, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η επανάσταση στον Όλυμπο καταπνίγηκε, είτε σύγχρονα με την άλωση της Νάουσας, δηλαδή την 4η 'Απριλίου 1822, αν δεχτούμε την πληροφορία του Ψαροδήμου, είτε νωρίτερα από τον χαλασμό της Νάουσας, που έγινε ύστερα και συγκεκριμένα την 5η-6η 'Απριλίου 1822, αν δεχτούμε τη γνώμη των Ν. Γ. Φιλιππίδη-Δ. Πλαταρίδη, ή τη 10-13 'Απριλίου 1822, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε από τα μικρά («βραχέα») χρονικά, τις «ένθυμώσεις», που σώθηκαν γραμμένες στα παράφυλλα κ.λ. εκκλησιαστικών βιβλίων.

Δεν αποκλείεται πάντως να μνημονεύεται στις ένθυμώσεις μεταγενέστερη της 4ης ή της 6ης 'Απριλίου 1822 ήμερομηνία σαν χρόνος του χαλασμού της Νάουσας, εξαιτίας του γεγονότος ότι, σύμφωνα με τον Ν. Γ. Φιλιππίδη¹, μέχρι την 9η 'Απριλίου 1822 (Κυριακή του Θωμά) ο Τουρκοκς στρατάρχης ήταν στρατοπεδευμένος έξω από τη Νάουσα και οι σκοτωμοί γίνονταν μονάχα στην πόλη μέχρι τη 10 'Απριλίου 1822, ενώ την 11η του ίδιου μήνα μόλις άρχισαν οι τρομερές σκηνές σφαγών κ.λ. στα γειτονικά χωριά, γεγονός που έγινε πιο αντιληπτό και άλλου και διαδόθηκε περισσότερο. Και έτσι έφθασε ή είδηση (μετά την 11η 'Απριλίου 1822) στις κοντινές περιοχές, όπου ζούσαν και όσοι έγραψαν τις ένθυμώσεις ή όπου έφθασαν και διασώθηκαν οι πληροφοριοδότες τους, οι οποίοι αναφέρονταν στα τελευταία γεγονότα, ή ακόμα οι χρονολογίες, τις οποίες μνημονεύουν, μπορεί να ανάγονται στην ήμερομηνία, όποτε έμαθαν τα συμβάντα, ή όποια είναι πολύ πιθανόν να είναι μεταγενέστερη του χρόνου, κατά τον όποιο έγιναν.

Συνεπώς, ή άλωση και ό χαλασμός της Νάουσας πρέπει τελικά να τοποθετηθεί στο χρονικό διάστημα από 4 ή 5-6 μέχρι 10-13 'Απριλίου 1822, ενώ ή καταστροφή-πυρπόληση των μοναστηριών της περιοχής της «Σκήτεως Βερούας» (Τίμιου Προδρομου κ.ά.) τη Μ. Πέμπτη, δηλαδή στην 30ή Μαρτίου 1822. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι οι ήμερομηνίες αυτές (των ελληνικών και τουρκικών πηγών) είναι με το παλιό ήμερολόγιο. Η διαφορά μεταξύ του παλιού και του νέου ήμερολόγιου, και για το έτος 1822, είναι 12 και όχι 13 ήμέρες, όπως είναι για τις πρόσφατες χρονολογίες.

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

ρας ήμέρας». Ο Ίωάννης Πετρώφ, Περίδοξος κλεφτουριά της Μακεδονίας (βιογραφία 28 κλεφταρματολών της, εισαγωγή μετά καταλόγου των άνεκδότων έργων του Πετρώφ, προσθήκαι και επιμέλεια Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 99) ισχυρίζεται αντίθετα ότι ό Διαμαντής έλαβε μέρος στην πολιορκία της Νάουσας και ότι μάλιστα σκοτώθηκε εκεί, στα 1821!!

1. Βλ. Ν. Γ. Φιλιππίδου, δ.π., σ. 70-72.

R É S U M É

Georges H. Hionidis, Indications nouvelles sur la chronologie de la destruction de Naoussa et des monastères en 1822.

L' auteur publie deux «petites chroniques» sur la destruction de Naoussa et des monastères en Avril 1822. L'une des chroniques est écrite sur la page intérieure d'une copie de la 2e édition de la Messe de Saint Antoine le jeune de Veria. Elle est écrite par un habitant de Veria, nommé Mihaloussis, qui cite cette destruction de Naoussa et des monastères le 10.4.1822. L'autre chronique est écrite dans un Breviaire (Euchologe) du 16e s.(?), qui se trouve dans l' église de Saint Georges de Kolindros. Elle raconte que le monastère du R. Saint Jean le Baptiste de Veria fut détruit le Jeudi Saint de 1822, 21 mars (contre le juste 30 mars) et les massacres des asservis.

Ensuite, l'auteur cite un extrait d'un rapport du «kapetanios» d'Olympe Psarodimos, publié dans les «Archives des Combattants» de la Bibliothèque Nationale d'Athènes, où on lit que les «Capitanioi» de Naoussa (le vieux Karatassos et Angelis Gatsos) furent battus le 4 avril 1822 et que la dernière bataille d'Olympe se termina le même jour.

Enfin, y sont publiés et commentés des extraits des rapports de l'Ambassadeur de la Grande Bretagne de Constantinople et du Consul Anglais de Thessaloniki, comme du Consul des Pays Bas et une comparaison entre les faits révolutionnaires d'Olympe et de Naoussa.

Cette étude est accompagnée par 31 notices, où on trouve une bibliographie et des commentaires sur les points de vue et les problèmes, concernant la chronologie des faits historiques.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

93

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας